

in september 1979 te Fontenay-aux-Roses presenteerde, zijn al gepubliceerd : *Zur Hegelschen Ethik*, in D. Henrich en R.P. Horstmann (ed.), *Hegels Philosophie des Rechts*, Stuttgart, 1982, pp. 103-131 en *Hegels Pflichten und Tugendlehre in Hegel-Studien*, 1982 (17), pp. 97-117.

Rob DEVOS

* * *

ETHISCHE THEORIE

Stephen Satris, *Ethical Emotivism*, Dordrecht, Martinus Nijhoff (Martinus Nijhoff Philosophy Library, Vol. 25), 1987, xii + 201 blz., Hfl. 105 ISBN 90-247-3413-4.

Dit is een boek over Charles L. Stevenson, de auteur van het werk *Ethics and Languages* dat in 1944 verscheen. Het is een wijsgerige apologie van Stevensons oeuvre tegen de dubbele achtergrond van diens voorgangers, dat wil zeggen die continentale of angelsaksische wijsgeren die invloed op hem hebben uitgeoefend, en van zijn kritikasters. Hiermee wil ik niet suggereren dat de auteur, Stephen Satris, een verkeerde titel aan zijn werk heeft gegeven. Als lezer van het boek moest ik mij de bedenking maken dat er in het kamp van de ethische emotivisten weinig meer soldaten dan Stevenson te vinden zijn. Onze auteur draagt bij tot zo'n bedenking omdat hij in zijn precieze verdediging van de zijns inziens veelvuldig verkeerd begrepen Stevenson duidelijk maakt dat het waarachtig ethisch emotivisme eigenlijk alleen maar Stevenson kan zijn.

Waaruit bestaat de inhoud van Satris' studie? Ik zie vier delen die betrekkelijk los van elkaar blijven staan. Ten eerste: een ideeëngeschiedkundige behandeling van Stevensons opvattingen. Ten tweede: waaruit bestaat Stevensons bijdrage aan de debatten in de ethische theorie in angelsaksische context? Ten derde: wat is de betekenis van de 'emotieve betekenis' van ethische uitspraken, en van uitspraken in het algemeen? Ten vierde: welke zijn de gebruikelijke misverstanden waartoe Stevensons oeuvre aanleiding gaf en op welke wijze hebben zijn tegenstanders zich vergist in hun kritieken? Aangezien Satris vooral de waarachtige bijdrage van zijn auteur wil reconstrueren en begrijpelijk maken is de afrekening met de misverstanden en de onbillijke kritieken een heel centrale aangelegenheid in zijn boek. Twee hoofdstukken van de acht worden gewijd aan de confrontatie tussen R.M. Hare, auteur van onder andere *The Language of Morals* (1952), *Freedom and Reason* (1963) en *Moral Thinking* (1981) en Stevenson zelf. Dat laatste moet men zo uitleggen dat in angelsaksische context de ethische beschouwingen van Hare (met name diens 'prescriptivisme') het gewonnen hebben van Stevensons ethisch emotivisme, waardoor de idee ontstond dat Hare een gezuiverde en verbeterde versie van Stevensons vroeger werk had gegeven. Wanneer ik naar aanleiding van Satris' boek sprak over een wijsgerige apologie dan bedoelde ik vooral dat Satris Stevenson tegen die idee wou verdedigen. Ik mag er meteen aan toevoegen dat ik voor een groot deel overtuigd ben dat onze auteur in dit doel geslaagd is. De lektuur van de beide hoofdstukken over Hare-Stevenson behoren tot het beste van het boek. Het prescriptivisme is geen verbeterde versie van het ethisch emotivisme, want beide benaderingen lopen te zeer uit elkaar. Het prescripti-

visme kan ook geen gezuiverde versie zijn, omdat Stevensons eigenlijke bijdrage aan het ethische denken een subtiele betekenis van 'emotieve betekenis' van de taal veronderstelt. En aangezien Stevenson zelf meer dan eens onduidelijk is geweest in dit vlak, — Satris moet zijn auteur zonder onderbreken verduidelijken —, kan een prescriptivisme (Hare dus) dat zich op het niet gepreciseerde steunt bezwaarlijk zuiverend werken. Misschien zal men zich herinneren dat de immer heldere Hare in het woord vooraf aan zijn boek *Freedom and Reason* het volgende schreef: "Voortdurend verschijnen er boeken en artikels over ethische taal en ethisch denken; wanneer het er naar zou uitzien dat ik de meeste ervan genegeerd heb, speelt de verontschuldiging dat als ik gepoogd heb ze alle te lezen ik een einde had moeten maken aan mijn hoop wat dan ook te schrijven..." (Uitgave 1985, vi, mijn vertaling). Men mag Hares redenen overtuigend genoeg vinden, men zal ook moeten toegeven dat hij op die wijze wel een uiterst smalle basis gaf aan zij prescriptivistische correctie. Om die reden alleen al zat Satris op de goede lijn van kritiek, wat verder ook de substantie ervan mag wezen.

Maar laat ik toch even in herinnering roepen wat dan de enige en waarachtige Stevenson is. Ik kan mij steunen op de woorden van zijn exegeet en apologet, Satris. De hoofdelementen van Stevensons theorie zijn de volgende. "Een psychologisch verschil tussen kennis en belang wordt gebruikt om twee verschillende types van oneensgezindheid te onderscheiden: oneensgezindheid in geloof en oneensgezindheid in houding. Dit onderscheid wordt gebracht door de soorten van psychologische gerichtheid (geloofsinhouden en/of houdingen) in vraag of aan de orde te stellen in gevallen van onenigheid. De handelingsbetekenis van de uitspraken die gebeuren tijdens het meningsverschil zal aanduiden welke psychologische houdingen en/of geloofsinhouden nodig zijn als onderdeel van iemands engagement bij het aanvaarden van die uitspraken. De aanwezigheid van wils- en gevoelsmatige houdingen (of belangen/belangstellingen) *ter discussie* garandeert dat er werkelijk *een punt* is. Wils- en gevoelsmatige houdingen brengen waarden in ofschoon waarde-oordelen niet alleen houdingen uitdrukken maar over het algemeen ook geloofsinhouden". (p. 125; mijn vertaling; onderlijning van de auteur; met opzet heb ik in mijn vertaling het gebruik van barbarismen vermeden omdat ik meende dat in het goede Nederlands het mijns inziens betrekkelijk lege van de essentiële Stevenson opvalt; een vertaling-in-barbarismen wil zo iets wel eens camoufleren!). Als dit de lezer toch voldoende duidelijk mocht blijken en de waarachtige Stevenson dus helder gepresenteerd, dan moet een domper op de pret zijn dat nooit heel duidelijk kan gemaakt worden wat dan wel gevoelsmatig, wat staat voor emotief, moet heten. Satris moet herhaaldelijk Stevenson ter hulp komen, maar de lezer heeft snel door dat buiten de ideeënhistorische 'verduidelijking' van 'emotief' weinig binnen bereik is. Satris gaf een boeiende behandeling van de Oostenrijkse oorsprong van Stevensons ethisch emotivisme. Zowel de waardetheorie, die uit Franz Brentano's werk voortkwam, als de taal filosofie, die verbonden was aan het oeuvre van Anton Marty (*Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie*, 1908; *Ueber den Ursprung der Sprache*, 1875), wijzen op een Oostenrijkse bron. Helaas heeft Satris niet verder gepeild naar de natuur van die invloed in het werk van Stevenson. Dan had hij zich een verdere ideeënhistorische vraag moeten stellen — met rechtstreeks wijsgerige relevantie! — namelijk "wat verbindt Stevensons theorie nu zo precies met die Oostenrijkse context?". De boeiende hoofdstukken uit Alan Janiks en Stephen Toulmins *Het Wenen van Wittgenstein* leren ons op dit punt enorm veel. Hoe dit ook zij, onze auteur maakte in elke geval voldoende duidelijk dat Stevenson nooit ver boven het door Marty gemaakte on-

derscheid tussen 'Vorstellungssuggestive' (uitdrukkingen in taal die voorstellen) en 'Emotive', alias 'interesseheischende Ausserungen' (uitdrukkingen in taal die belangstelling/belang wekken) is uitgekomen.

De verdiensten van Sattris moeten duidelijk zijn. De lezer van zijn boek krijgt een goed inzicht in de sterkte die tegelijk ook de zwakte van Stevensons ethische emotivisme is. Samengevat: "Het maatschappelijk, wils- en gevoelsmatig leven, bemiddeld door emotieve begrippen, levert de context waarin individuen hun oordeelsvermogen over allerlei zaken leren cultiveren en oefenen" (p. 175, mijn vertaling). Deze trivialiteit, waartoe Stevensons werk ondanks de gepassioneerde verdediging van Sattris toch maar weer steeds leidt, belet te zien dat in de ethische theorie het vraagstuk van de fundering *in ethische zin* gesteld is. Of Perry (een naturalist), Hare (een prescriptivist die een mengelmoes maakt van kantianisme en utilitarisme), Brandt (een cognitivist), en zovele anderen (Sattris spreekt met geen woord over de bijdragen van Toulmin, Baier, Edel, Gewirth, en anderen) zich nu wel of niet vergissen met hun funderingsversies, het neemt niet weg dat Stevensons ethisch emotivisme stopt waar het terrein van de ethica een aanvang neemt.

Ronald COMMERS